

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA INTEGRATSIYANING O'RNI VA AHAMIYATI

Xo'jamberdiyeva M.N

*Iqtisodiyot va pedagogika
universiteti, dotsenti*

Elamonova Shahlo Ilyos qizi

*Iqtisodiyot va pedagogika
universiteti 1-bosqich magistranti*

Email: zarinaibrohimova@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada pedagogik jarayonda integrativ yondashuvning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilingan bo'lib, ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni yoritiladi. Integratsiya tushunchasining mazmuni, uning metodologik poydevori hamda o'quv jarayonining turli bosqichlarida qo'llanish mexanizmlari asoslab beriladi. Pedagogik fanlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, fanlararo aloqalar, o'quv faoliyatiga real tajribani tatbiq etish hamda talabalarda umumlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirishning ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, integrativ ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari, o'qituvchilar hamkorligi, kompleks darslar, seminarlar va izlanishga asoslangan topshiriqlarning o'quv jarayonidagi roli ochib beriladi. Tadqiqot natijalari integratsiya ta'lim jarayonining samaradorligini oshirib, kasbiy tayyorgarlik sifatini yaxshilashga xizmat qilishini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: Integratsiya, fanlararo bog'liqlik, integrativ yondashuv, pedagogik jarayon, kasbiy tayyorgarlik, ta'lim texnologiyalari.

Jamiyatda kechayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar kasb-hunar ta'limi tizimini yanada takomillashtirish zaruratini keskin kuchaytirdi. Oliy ta'lim amaliyoti shuni ko'rsatadiki, mazkur vazifani samarali hal etish, eng avvalo, talabalarning o'quv jarayoniga turli innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali amalga oshirilishi mumkin. Kelajak pedagoglarining kasbiy tayyorgarligi sifatini oshirishning muhim omillaridan biri — o'qitish jarayonini integrativ yondashuv asosida tashkil etishdir.

Integratsiyalashgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish pedagogik jihatdan zarur bo'lib, bu zarurat, avvalo, talabalarda real hayotdagi murakkab vaziyatlarni hal etishga xizmat qiladigan tizimli va bir-birini to'ldiruvchi bilimlarga ehtiyojning mavjudligi hamda oliy ta'limda bunday bilimlarni shakllantirishga xizmat qiladigan yetarli mexanizmlar va metodik tizimning to'liq shakllanmagani o'rtasidagi ziddiyat bilan belgilanadi. Ushbu tadqiqot doirasida integrativ yondashuv oliy ta'lim muassasasida o'quv jarayonini tashkil etishning shunday didaktik tizimi sifatida talqin etiladiki, uning mazmuni va tarkibiy qismlari o'zaro uyg'unlikda ishlaydi, kasbiy

ta'lim mazmunining umumlashtirilgan ko'rinishda berilishini ta'minlaydi hamda o'quv jarayonining turli bosqichlarida barqaror ichki-fanlararo va fanlararo bog'liqliklarga tayangan holda pedagogik hodisalar va jarayonlarni yaxlit idrok etishga xizmat qiladi.

Pedagogikada integratsiya muammosining turli jihatlari ko'plab tadqiqotlarda keng yoritilgan. Ilmiy adabiyotlarda, avvalo, pedagogika va boshqa fanlar o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik, ta'lim mazmunini integratsiyalash yo'llari, bolaga ta'sir etuvchi tarbiyaviy omillarning uyg'unlashtirilishi hamda o'quv jarayonini integratsion asosda tashkil etishning metodik jihatlari batafsil tahlil qilingan. Pedagogik integratsiyaning metodologik poydevori faoliyatning shaxs rivojlanishidagi yetakchi o'rni haqidagi falsafiy qarashlar, pedagogik hodisalarni tizimli va yaxlit ko'rib chiqish tamoyillari, shuningdek, ta'lim va rivojlanish jarayonlarining o'zaro bog'liqligini asoslovchi psixologik yondashuvlarga tayanadi. Ushbu metodologik asoslar integratsiya jarayoni, integratsiya prinsipi, integrativ jarayonlar va integrativ yondashuv kabi tushunchalarni ajratib ko'rsatishga imkon yaratadi.

Integratsiya prinsipi o'quv jarayonining barcha komponentlarining o'zaro bog'liqligini ta'minlashni talab qiladi. U ta'lim maqsadlarini belgilash, mazmunni tanlash, ta'lim shakllari va metodlarini aniqlashda poydevor vazifasini bajaradi. Integrativ yondashuv esa mazkur prinsipning pedagogik jarayonning istalgan bosqichida amaliyotga tatbiq etilishini anglatadi va ta'lim jarayonining yaxlit hamda tizimli bo'lishiga xizmat qiladi. Integrativ jarayonlar esa tizimning ayrim elementlari yoki butun tizimning sifat jihatidan o'zgarish jarayonlarini ifodalaydi.

1 – rasm. Ken Ulber konsepsiyasi asosidagi integral ko'rish modeli.

Pedagogik jarayonda integratsiya — avval alohida mavjud bo'lgan tarkibiy qismlarning yagona yaxlit tizimga birlashuvi bilan bog'liq bo'lgan rivojlanish jarayonidir. Bu jarayon mavjud tizim doirasida ham, yangi pedagogik tizim shakllanishida ham sodir bo'lishi mumkin. Integratsiyaning asosiy mohiyati tizimdagi har bir elementning sifat jihatdan yangilanishi va o'zaro uyg'unlashuvida namoyon bo'ladi.

Pedagogik integratsiya muammosi bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar hamda ta'lim muassasalarining ushbu yo'nalishdagi amaliy tajribasi tahlili o'quvchilarda olam to'g'risidagi umumlashtirilgan bilimlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi asosiy integrativ yo'nalishlarni aniqlash imkonini beradi. Ushbu yo'nalishlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ✓ ta'lim mazmuni va o'quv jarayonida fanlararo bog'liqliklarning maqbul tuzilmasini yaratish vositasi;
- ✓ o'quv faoliyatida amaliyotga yo'naltirilgan bilimlar tizimini shakllantirish hamda turli fanlar majmualarini o'zlashtirish usullarini takomillashtirishga xizmat qiluvchi yondashuv;
- ✓ o'quv predmetlari majmualarini o'zlashtirish jarayonida bilimlar va jarayonlarning strukturaviy-mantiqiy bog'lanishlarini yaratish yo'li;
- ✓ o'quvchilarning bilish va amaliy faoliyatida umumlashtirilgan ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish vositasi;
- ✓ talabalarning professional tayyorgarligini ta'minlaydigan o'quv, ilmiy va yordamchi vositalarni loyihalash tamoyillarini belgilash;
- ✓ talabalarning o'quv faoliyati mazmuniga real hayotiy tajribani integratsiyalash mexanizmlarini aniqlash;
- ✓ o'quvchilar tomonidan turli vazifalarni hal etishda umumlashtirilgan va variativ yondashuvni talab qiladigan masalalar tizimini shakllantirish va shu kabi boshqa yo'nalishlar.

Integrativ yondashuv pedagogik integratsiyani o'qituvchining turli mazmuniy-didaktik darajalardagi faoliyatiga tatbiq etish imkonini beruvchi samarali metod sifatida talqin etiladi. Ushbu yondashuvga ko'ra, pedagogik integratsiya insonning ko'p qirrali yaxlitligini shakllantirishga xizmat qiluvchi jarayon va natija bo'lib, integrativ pedagogik faoliyat sharoitida uning jismoniy, ruhiy va ma'naviy jihatlarida bosqichma-bosqich rivojlanish sodir bo'ladi. Rivojlanish shaxsning yangi sifat bosqichiga o'tishi, shakllanish — unda yangi jismoniy va ma'naviy holatlarning paydo bo'lishi, shakllanishdan keyingi barqarorlashuv esa ushbu holatlarning ma'lum darajada mustahkamlanishi va yakuniy ko'rinishga ega bo'lishi bilan izohlanadi.

Integrativ yondashuvning kasbiy ta'lim sifatini oshirishdagi ahamiyati shundan iboratki, professional ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida o'quv fanlari, maxsus metodikalar va fan bloklari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash

pedagogikaning dolzarb muammolaridan biriga aylandi. Turli o'quv fanlari o'rtasidagi funksional bog'liqliklarni aniqlash, ular asosida o'quv jarayonining yaxlitligini ta'minlash integratsion yondashuvning asosiy vazifasi sifatida ko'riladi.

Bu yondashuv ta'lim jarayonini tashkil etishga alohida talablar qo'yadi. Bunday tashkil etish jarayonida o'qitishning umumiy maqsadlari tarkibiga boshqa fanlarni o'rganish jarayonida olingan bilim va ko'nikmalarni qo'llash, rivojlantirish, mustahkamlash va umumlashtirish kabilar kiritiladi. Natijada o'quvchilar faktlar, tushunchalar, qonunlar, nazariyalar va ilmiy g'oyalarning turli fanlar kesimida qo'llanilish sohalarini anglab, bilimlarni o'zaro bog'lagan holda egallash imkoniyatiga ega bo'lalilar.

O'quv mashg'ulotlari mazmuniga turli fanlar o'rtasidagi zamonaviy ilmiy aloqalarni yorituvchi materiallar, fanlararo muammolar hamda bilish faoliyatini faollashtiruvchi masalalar kiritilishi o'quvchilarda turli predmet sohalari o'rtasidagi bog'liqliklarni chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Ta'lim tashkilotlari amaliyotida o'qituvchilar tomonidan kelishilgan holda bajariladigan mustaqil ishlar, fanlararo mazmundagi uy vazifalari, izlanishga asoslangan o'qitish metodlari keng qo'llanilmoqda. O'quv jarayonini boyitish maqsadida darsliklar, jadval va diagrammalar, texnik vositalar, xaritalar, tasviriy materiallar, video manbalar, plakatlar, modellar va boshqa ko'rgazmali vositalar turdosh fanlardan olingan holda foydalanilmoqda.

Shuningdek, mazmuni bir nechta fan elementlarini o'z ichiga olgan kompleks darslar, fanlararo seminarlar, fakultativ mashg'ulotlar, ekskursiyalar tashkil etilmoqda. O'quvchilarning bilish qiziqishlari va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda fanlararo masalalarning jamoaviy hal etilishi individual topshiriqlar bilan uyg'unlashtiriladi.

Ta'lim jarayonini samarali tashkil etish uchun turli fan o'qituvchilarining faoliyati muvofiqlashtiriladi, boshqa predmetlar bo'yicha o'quv dasturlari o'rganiladi, fanlararo bog'liqliklar tematik rejalashtirishga kiritiladi. O'qituvchilarning bir-birining darslariga tashrifi, umumiy muammolarni muhokama qilish, o'quv topshiriqlarida fanlararo bog'liqliklarni uyg'unlashtirish kabi metodik hamkorlik shakllari keng joriy etilmoqda.

1 – jadval. Pedagogik fanlar bo'yicha o'quv faoliyatini integratsiyalash imkoniyatlarini aks ettiruvchi mazmuniy yo'nalishlar.

Fan	Umumiy masalalar va mazmun
Kasbiy-pedagogik faoliyatga kirish	Kasbiy-pedagogik faoliyat haqida umumiy tushuncha; pedagogik kasbning xususiyatlari; pedagogik mahorat, talablari va funksiyalari; o'quv muassasasining kasbiy faoliyat tizimi; pedagog shaxsiga qo'yiladigan talablar;

	pedagogik jarayonning mazmuni, shakl va metodlari; pedagogning kasbiy tayyorgarligi va pedagogik madaniyat.
Umumiy psixologiya	Psixologiya fani va uning amaliy yo'nalishlari; psixik jarayonlar, holatlar va xususiyatlar; shaxs psixologiyasi; faollik, motivatsiya, idrok, tafakkur, xotira; emotsional-irodaviy soha; individual psixologik farqlar.
Pedagogika tarixi va ta'lim falsafasi	Pedagogik tafakkur taraqqiyoti; xalq pedagogikasining o'rni; ta'lim va tarbiya tizimlarining shakllanishi; ta'lim konsepsiyalari; mahalliy va xorijiy ta'lim tajribasi; ta'lim rivojlanish bosqichlari; tarbiyaviy tizimlar evolyutsiyasi.
Umumiy va kasbiy pedagogika	Pedagogik jarayonning mohiyati; maqsad, mazmun, shakl va metodlar; ta'lim jarayonining harakatlantiruvchi kuchlari; pedagogik loyihalash; ta'limning zamonaviy yondashuvlari; o'qitishning individuallashtirilgan va differensial usullari.
Tarbiyaviy ish metodikasi	Tarbiyaviy jarayonning mazmuni va tamoyillari; tarbiyaviy faoliyat shakl va usullari; o'quvchilar jamoasini shakllantirish; tarbiyaviy texnologiyalar; nizolarni boshqarish; o'quvchilarni ijtimoiy faollikka yo'naltirish.
Pedagogik texnologiyalar	Pedagogik texnologiyaning mohiyati; ta'lim texnologiyalarining turlari; texnologik yondashuv asosida o'qitish; o'quv jarayonini loyihalash; pedagogik tizimlar va pedagogik vaziyatlar; ta'lim sifatini oshirish metodlari.
Kasbiy ta'lim metodikasi	Kasbiy ta'lim mazmuni va jarayonlari; o'qitish bosqichlari; nazariy va amaliy tayyorgarlik; kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish; o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish; kasbiy vazifalarni bajarish metodikasi; amaliyot jarayoni.

XULOSA

O'tkazilgan tahlillar pedagogik jarayonda integrativ yondashuvni qo'llash zamonaviy ta'limning eng muhim talablaridan biri ekanini ko'rsatadi. Integratsiya nafaqat fanlararo aloqalarni mustahkamlaydi, balki talabalarda murakkab hayotiy vaziyatlarni hal etish uchun zarur bo'lgan tizimli, umumlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. O'quv fanlari mazmunining uyg'unlashtirilishi, o'qituvchilar hamkorligi, amaliyotga yo'naltirilgan topshiriqlarning tatbiqi ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi hamda kasbiy tayyorgarlik sifatini yuqori bosqichga ko'taradi. Integrativ ta'lim texnologiyalari talabaning shaxsiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga kompleks ta'sir ko'rsatib, uni professional faoliyatga har tomonlama tayyorlaydi. Shunday qilib, integrativ

yondashuv zamonaviy pedagogik jarayonning tarkibiy qismi bo'lib, ta'lim tizimini yangilash va takomillashtirishning muhim omillaridan biri sifatida qaraladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Данилюк А. Я. Интеграция в образовании: теория и практика. – Москва: Академия, 2010. – 256 с.
2. Леднёв В. С. Содержание образования: теория и методология. – Москва: Просвещение, 2002. – 320 с.
3. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний. – Москва: МГУ, 1998. – 240 с.
4. Петровский А. В. Психология образования. – Москва: Центр педагогического образования, 2011. – 368 с.
5. Kraevsky V. The Pedagogical System and Didactic Integration. – Moscow: Education Press, 2005. – 214 p.
6. Wilber K. Integral Psychology: Consciousness, Spirit, Psychology, Therapy. – Boston: Shambhala, 2000. – 380 p.
7. Hasanboyeva O., Raxmonqulova F. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2019. – 312 b.
8. Yo'ldoshev J., Xoliqberdiyev M. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 280 b.
9. Ziyomuhhammadov B., Abdurahmonova Q. Zamonaviy ta'limda integrativ yondashuv. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. – 198 b.
10. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1997. – 120 p.